

7
inspirerende
voorbeelden

Prijs van de
Provincie Oost-Vlaanderen voor
Onroerend Erfgoed 2024

Landschap als groene draad

Sinds 2020 reikt de Provincie Oost-Vlaanderen de Prijs Onroerend Erfgoed uit in de vorm zoals we deze vandaag kennen. Het thema van de prijs wisselt elke drie jaar, zo kunnen we een bepaald aspect van erfgoedzorg in de verf zetten. Deze drie thema's zijn 'Architectuur en herbestemming', 'Erfgoedgemeenschappen' en 'Landschap en houtig erfgoed', het thema van 2024.

Begin 2024 lanceerden we de oproep voor kandidaturen in de categorie 'Landschap en houtig erfgoed'. De zorg voor landschappelijk en houtig erfgoed is heel divers. Het kan bijvoorbeeld gaan om initiatieven die een historisch landschap herstellen, zoals een kasteeldreef, een boomgaard of houtkanten en knotbomen in een ruraal landschap. Maar landschapszorg kan ook gaan om een project dat de historische lagen in het landschap terug leesbaar maakt. Denk bijvoorbeeld aan relictten van grafheuvels, loopgraven en sporen van oude ontginningen of vroegere landbouwtechnieken. De zorg voor onze natuur en houtig erfgoed is een zeer actueel thema. Er zijn allerhande recente projecten die inzetten op het behoud van waardevol houtig erfgoed, gaande van inventarisatiecampagnes, wetenschappelijke onderzoeken of het toeristisch toegankelijk maken van houtig erfgoed. Het kan ook gaan om het bewaren van de genetische diversiteit van erfgoedbomen zoals oude soorten of zeldzame variëteiten. Ons eigen provinciaal entenproject is hier een voorbeeld van.

De vorige editie in de categorie 'Landschap en houtig erfgoed' werd in 2021 gewonnen door Huis Beaucarne vzw voor het bewaren, onderhouden en openstellen van de historische tuin bij het huis Beaucarne in Ename (Oudenaarde).

Dit jaar ontvingen we 7 mooie inzendingen. Het zijn stuk voor stuk sterke dossiers die bovendien aantonen dat de zorg voor erfgoedlandschappen heel divers is. Gaande van de redding van één waardevolle veteranenboom, tot het inventariseren, beheren en ontsluiten van het houtig erfgoed van een volledige gemeente of stad. Eén erfgoedvereniging zette in op het diepgaand onderzoek van een historisch landschap, ook dat is een waardevol onderdeel van landschapszorg. Anderen zetten in op het bewaren van bedreigd levend erfgoed, zoals een eeuwenoude grensboom of zeldzame fruitboomrassen. De ontsluiting van deze initiatieven gebeurde door lezingen, rondleidingen, publicaties, wandel- en fietsgidsen, maar ook door een podcastreeks en zelfs een documentaire film.

Erfgoedzorg is een werk van vele handen. Dat blijkt ook uit de kandidaturen, waarbij er zowel particulieren, natuurverenigingen, erfgoedverenigingen als gemeentelijke en stedelijke diensten vertegenwoordigd zijn. In twee projecten – de laureaten – zijn er leerlingen betrokken, enerzijds van een middelbare school en anderzijds van het deeltijds kunstonderwijs.

Al deze projecten tonen aan dat landschappelijk erfgoed leeft, letterlijk en figuurlijk. Erfgoed, in het bijzonder landschappelijk erfgoed, werkt verbindend en brengt mensen dichterbij elkaar. Ze werken samen om deze waardevolle relictten te bewaren voor de toekomst. Onze cultuurlandschappen tonen duidelijk aan dat erfgoed, natuur, leefmilieu, landbouw en toerisme, ... intens met elkaar verweven zijn en niet los van elkaar kunnen worden gezien. De Provincie hanteert dezelfde brede visie op ons landschap en speelt een verbindende rol op bovenlokaal en regionaal vlak.

De jury had de moeilijke opdracht om een winnaar te kiezen uit deze sterke dossiers. Na rijp beraad kwamen twee ex-aequo laureaten uit de bus: de Stad Ronse en de Stad Aalst. De dienst Archief & Erfgoed van Ronse werkte samen met leerlingen van Campus Glorieux Secundair een educatief traject uit rond erfgoedbomen. De resultaten van hun onderzoek werden verwerkt in een wandelroute voor Erfgoeddag en leidden tot een betere toeristische ontsluiting van het houtig erfgoed van de stad, een verhoogde bewustwording en zelfs tot concrete herstelmaatregelen aan enkele erfgoedbomen in Ronse. De Groendienst van de Stad Aalst wordt als tweede laureaat bekroond omdat de stad al heel lang pioniert op het vlak van het behoud en de ontsluiting van houtig erfgoed. Hun integrale benadering, met aandacht voor zowel historische als ecologische waarden, is een voorbeeld voor andere gemeenten. De Groendienst, onder leiding van hoofdbrigadier Bart Backaert, inspireert de inwoners van Aalst om een duurzaam beheer na te streven en geeft ook zelf het goede voorbeeld. Leerlingen van de Academie voor Podiumkunsten maakten samen met Bart de podcast 'groentjes uit Aalst', waarin ze enkele van deze verhalen onder de aandacht brengen.

Het onderzoek door erfgoedvereniging Erfgoed Deurle naar de ontstaansgeschiedenis van het duinen- en meersenlandschap naast de Leie, ontvangt een eervolle vermelding van de jury vanwege hun uitzonderlijke inzet en de kwaliteit van hun onderzoek.

In deze publicatie lichten we niet alleen de twee laureaten toe, maar komen alle 7 kandidaturen aan bod. Enerzijds om hen van harte te feliciteren met hun projecten, anderzijds omdat we hopen dat het een inspiratie mag zijn voor anderen die zich dagelijks inzetten voor houtig erfgoed.

Twee ex-aequo laureaten en één eervolle vermelding

Laureaat 1 Groendienst Stad Aalst

De groendienst van Stad Aalst, o.l.v. hoofdbrigadier Bart Backaert, is één van de twee laureaten van de Erfgoedprijs 2024. De dienst, waar Bart ondertussen al zo'n 40 jaar meedraait, drukte een onuitwisbare stempel op de Stad. Het uitgevoerde groenbeleid toont een grote passie voor het behoud en de bescherming van het groen erfgoed, vanuit een uitzonderlijke kennis en inzet.

Podcast

In 2025 gaat Bart Backaert met pensioen, maar zijn intrigerende verhalen over de natuur blijven voor de eeuwigheid vastgelegd. Een recent project dat de innovatieve aanpak en de inzet van de groendienst onderstreept, is de podcastreeks 'Groentjes uit Aalst', gemaakt in samenwerking met leerlingen van de Academie voor Podiumkunsten. Hierin zet Bart bijzondere bomen en landschappen uit het Aalsterse grondgebied uitgebreid in de kijker. De verhalen die aan bod komen, tonen slechts een selectie van voorbeelden van de uitzonderlijke inzet en toewijding aan het behoud, de ontsluiting en valorisatie van het houtig erfgoed in Aalst.

Groentjes uit Aalst

In de podcast 'Groentjes uit Aalst' gaan zeven woordstudenten van de Academie voor Podiumkunsten ('groentjes') met Bart Backaert op stap om zijn verhalen over de natuur vast te leggen, in 8 afleveringen van een kwartier. Bart is hoofdbrigadier van de groendienst van Stad Aalst en zette zich heel zijn carrière met bijzondere passie en expertise in voor het behoud en de ontsluiting.

De podcastreeks belicht verschillende aspecten van het groen erfgoed in Aalst, van stukjes historie in de stadsparken en tuinen tot bijzondere bomen en planten in het straatbeeld. Elke aflevering bevat interviews, verhalen en interessante weetjes over de flora van de stad.

'Groentjes uit Aalst' dient dan ook niet alleen als bron van ontspanning, maar heeft ook een sterke educatieve component. Het moedigt luisteraars aan om meer te leren over hun omgeving en het belang van het behoud van groen erfgoed. De podcast betreft de lokale gemeenschap door ook de studenten uit te nodigen hun verhalen en anekdotes te delen. Dit versterkt de band tussen de inwoners van de stad en hun groene omgeving.

Deze podcastreeks maakt gebruik van hedendaagse technieken om het erfgoed te ontsluiten en te valoriseren bij het brede publiek. Door de keuze voor het medium podcast en het betrekken van de studenten wordt een breder en jonger publiek bereikt, wat bijdraagt aan de toekomstbestendigheid van het Aalsters landschappelijk erfgoed.

Voortrekkersrol

De podcastreeks 'Groentjes uit Aalst' is uiteraard op zich een mooi en recent voorbeeld van publieksontsluiting rond landschappelijk erfgoed, maar ze is ook tekenend voor alle realisaties die de Aalsterse groendienst doorheen de jaren heeft kunnen verwezenlijken. Bart Backaert heeft zich gedurende zijn carrière onderscheiden door zijn aandacht voor landschappelijk erfgoed en houtige beplantingen met erfgoedwaarde. Dit zijn bomen en struiken die niet alleen biologisch en ecologisch waardevol zijn, maar ook een belangrijke historische en culturele betekenis hebben. Houtig erfgoed vertelt over de geschiedenis van een bepaalde plaats en zijn vaak de laatste fysieke getuigen van oude gebruiken zoals historisch landgebruik, volksdevotie of bepaalde beheerstechnieken.

De Aalsterse aanpak van het natuurbeleid heeft een brede uitstraling en fungeert als voorbeeld voor anderen in de sector. Hun integraal erfgoedbeheer, waarbij zowel historische als ecologische waarden worden gerespecteerd, wordt door velen als een *best practice* beschouwd, zelfs op Vlaamse niveau. De toewijding en innovatieve ideeën inspireren collega's en opvolgers om met dezelfde passie en zorg te werken aan het behoud van ons erfgoed.

Oordeel van de jury

“De Groendienst van de Stad Aalst beheert het houtig erfgoed op haar grondgebied op een vooruitstrevende wijze, met het oog op een duurzaam beheer en behoud van houtig erfgoed. Ze hanteert een integrale benadering met aandacht voor zowel historische als ecologische waarden. Daarnaast sensibiliseert, inspireert en stimuleert de stad haar inwoners die zelf beheerder van houtig erfgoed zijn om eveneens een duurzaam beheer na te streven. Ze gebruikt hiervoor hedendaagse communicatiemiddelen, waaronder storytelling via podcast. De groendienst van de stad, onder leiding van Bart Backaert, pioniert al decennia en is een voorbeeld voor andere gemeenten.”

Het blijft ook niet enkel bij het behoud en beheer van dit bijzonder onroerend erfgoed, Bart zet zich vanuit zijn functie als hoofdbrigadier ook sterk in om dit erfgoed naar een breed publiek te brengen: via lezingen, het gidsen van erfgoedwandelingen, het meewerken aan (toekomstige) publicaties ... Deze werking brengt het houtig erfgoed en zijn boeiende verhalen dichter bij de burger, en helpt mee het draagvlak te vergroten voor de zorg van ons gemeenschappelijk *erfgroen*.

Laureaat 2 Stad Ronse & Campus Glorieux Secundair

Als tweede ex-aequo laureaat koos de jury voor de kandidatuur van de Stad Ronse. De Dienst Archief & Erfgoed van Ronse werkte samen met leerlingen van Campus Glorieux Secundair een project uit rond houtig erfgoed. Het project was niet louter een educatief succesverhaal, maar leidde tot concrete herstelmaatregelen en betere toeristische ontsluiting van het houtig erfgoed in Ronse. Het project heeft houtig erfgoed letterlijk en figuurlijk op de kaart gezet. De Stad Ronse wil ook in de toekomst verder inzetten op de uitstraling van zijn houtig erfgoed in het stadscentrum en een voorbeeldrol vervullen naar haar inwoners en voor andere steden en gemeenten.

Met en is weten

Alles begon met een inventarisatiecampagne. In 2023 tekende Ronse met acht andere gemeenten in op het LEADER-project 'BehouT het Verleden' van Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen (RLVA). Met ondersteuning van het stadsbestuur werd gestart met de inventarisatie van houtig erfgoed op het grondgebied van de stad. De stad organiseerde mee infomomenten voor vrijwilligers (i.s.m. de lokale historische kring) en liet oproepen verschijnen via de gemeentelijke informatiekanalen. Op deze manier tracht de stad de erfgoedgemeenschap rond houtig erfgoed te laten groeien.

Co-creatietraject met leerlingen

Naar aanleiding van Erfgoeddag 2024 zette de dienst Archief & Erfgoed van de Stad Ronse een onderzoeks- en publieksproject op met leerlingen van het vijfde middelbaar van de Campus Glorieux Secundair, één van de twee middelbare scholen op het grondgebied van de stad. Deze samenwerking is reeds een vervolg op eerdere erfgoedprojecten die met dezelfde school werden uitgewerkt gedurende vorige schooljaren. De leerlingen gingen aan de slag met houtig erfgoed en archiefonderzoek. Het resultaat maakte deel uit van het programma van Erfgoeddag 2024.

Na een inleidende les over houtig erfgoed en een bezoek aan het lokale archief gingen de leerlingen elk aan de slag met één houtig erfgoedelement in het stadscentrum van Ronse. Zo kwamen ze op een interactieve manier in aanraking met historisch onderzoek, literatuurstudie, kritisch denken, schrijven, presenteren, ... en bovenal: leerden ze bij over houtig erfgoed. Na hun onderzoek stippelden ze het parcours van de tocht door de stad uit en vormden ze de verschillende teksten om tot één coherent geheel.

Brochure Erfgoeddag

De brochure met wandelkaart die werd gelanceerd op Erfgoeddag 2024 is het eindresultaat van hun boeiende opdracht.

De brochure met wandelkaart is vernieuwend qua opzet aangezien ze niet alleen teksten en oude beelden van het houtig erfgoed bevat maar ook QR-codes die doorverwijzen naar korte filmfragmenten waarin de leerlingen in de huid zijn gekropen van een historisch personage dat meer kan vertellen over het houtig erfgoed en zijn geschiedenis.

Bewustwording en herstelmaatregelen

Parallel aan het co-creatieproject met de jongeren van Campus Glorieux Secundair ondernamen ook de Groendienst en de dienst Toerisme van de Stad Ronse acties die het herstel van waardevolle houtig erfgoed-elementen en de toeristische valorisatie ten goede kwamen.

Een najaarsstorm in 2023 zorgde er voor dat een catalpa aan het Mouroitplein in Ronse onstabiel was geworden. Op advies van de Groendienst werd besloten om deze boom te stutten en zijn standplaats van de omgeving af te zonderen door een koordomheining. De beslissing om de boom te redden kwam er na het inzicht dat deze bijzonder fraaie boom een relict was van de oorspronkelijke parkaanleg van de wereldberoemde Belgische tuinarchitect Jules Buysens (1872–1958). De parkaanleg op deze plek werd naar zijn plannen gerealiseerd in 1938. De boom kan worden beschouwd als een laatste overblijfsel van het 'Nouveau Jardin Pittoresque'-idee dat deze tuinarchitect aanhing.

De Groendienst was in 2024 genoodzaakt om een aantal onstabiel geworden paardenkastanjes in het Bruulpark te laten vallen. Deze paardenkastanjes werden vervangen door lindebomen. Overal in Vlaanderen hebben paardenkastanjes het over het algemeen lastig omwille van de paardenkastanjemineermot (*Cameraria ohridella*) en de bloedingsziekte. Deze vervanging kon mee geargumenteed worden vanuit de historische kennis die over de locatie werd verzameld.

Toeristisch werd bebording voorzien bij twee markante houtig erfgoedelementen in het Ronsese stadscentrum: de beschermde bruine beuk in het Bruulpark en de catalpa op het Mouroitplein. Op het bord bij de boom wordt in een korte tekst duiding gegeven over het houtig erfgoed.

Ook in de toekomst wil Ronse blijven inzetten op het behoud en de ontsluiting van houtig erfgoed op zijn grondgebied.

Wie meer wil te weten komen over deze houtig erfgoedelementen kan via de QR-code doorklikken naar de website van Visit Ronse over de gele trompetboom en de bruine beuk.

Deze leerlingen zullen nooit meer een boom zomaar achteloos voorbij lopen en levenslange ambassadeurs zijn voor het houtig erfgoed in hun stad!

7. Rollet van een art-decopark

Catalpa
*1926
← 300 cm
J.B. Mouroitplein

De gele trompetboom (Catalpa bignonioides 'flammi') op het Jaan-Gepplein Mouroitplein is een van de laatste relikven van de parkaanleg uit 1926 van de bekende Belgische landschapsontwerper Jules Baysse. ... Baysse, landschapsontwerper van de belevingsrijke parken (1927-1930). Omwille van de historische waarde werd er in samenwerking met een professionele boomverzorgers bedrijf 2024 beslist om de boom de nodige onderhoudsmaatregelen te geven zodat die zijn levensduur kan verlengen.

Jules Baysse was een internationaal gerenommeerde ontwerper van tuinen en parken. Hij stond in voor ontwerpen in Frankrijk, België, Nederland, Marokko, ... Baysse, landschapsontwerper van de belevingsrijke parken (1927-1930). Omwille van de historische waarde werd er in samenwerking met een professionele boomverzorgers bedrijf 2024 beslist om de boom de nodige onderhoudsmaatregelen te geven zodat die zijn levensduur kan verlengen.

De art-decoparkering van Jules Baysse (architect Technische Dienst stad Ronse)

De realisatie van een park met de 1926 doorlandsing van Ronse.

De realisatie van een park met de 1926 doorlandsing van Ronse.

Na de sluiting van het rijkswaterloos Eker-Elzelepark, dat eind 1904 op deze plek bebouwd werd, werd er in 1904 een nieuw park met een centrale 'belevingsrijke' ... Het ontwerp werd gerealiseerd door de Romeinse architect Albert Maas (1875-1945). Voor de aanleg van het park werd de stad Ronse in tweeën gesplitst op de bestaande belevingsrijke parken van het gebied. Jules Baysse, Baysse hield ook in het ontwerp voor de stad Ronse de principes van de landschapsontwerper van de belevingsrijke parken (1927-1930). Omwille van de historische waarde werd er in samenwerking met een professionele boomverzorgers bedrijf 2024 beslist om de boom de nodige onderhoudsmaatregelen te geven zodat die zijn levensduur kan verlengen.

In het belevingsrijke park Baysse voor de 1926-ontwerpen werden er een aantal kilometers die voor het gebied werden gerealiseerd. Verder werden 170 kilometers aan land met bebouwd gebied, en diverse andere belevingsrijke parken, die het gebied nog meer levendiger maakten. In 1926 het de stad Ronse werd het park gerealiseerd door de landschapsontwerper van Melle. Van het beroemde parkontwerp van Jules Baysse resten vandaag nog maar een paar relikven van grote oude bomen, genoemd in borden, een kleine veldbeender en een gele trompetboom.

Platen-Jan

Platen van Jules Baysse door landschapsontwerper Jules Baysse (Ronse, Collectie OPA)

Oordeel van de jury

“Het winnend project van de Stad Ronse is een geslaagde combinatie van educatie, sensibilisering, stedelijke initiatieven rond instandhouding en herstel van erfgoedbomen en toeristische ontsluiting. De jury is vol lof over de vernieuwende manier waarop jonge mensen worden warmgemaakt voor houtig erfgoed en op een interactieve manier bijleren over archiefonderzoek en houtig erfgoed. Het resultaat van hun onderzoek werd verwerkt in een mooie brochure met historisch beeldmateriaal van het opgenomen houtig erfgoed. QR-codes in de brochure leiden je naar filmpjes gemaakt door de leerlingen op de plek van het besproken element. Deze hernieuwde aandacht voor houtig erfgoed leidde al tot concrete herstelprojecten en een betere toeristische ontsluiting. De jury looft de ambitie van de stad om verder te willen gaan op dit elan, en een voortrekkersrol te vervullen in de zorg van haar houtig erfgoed.”

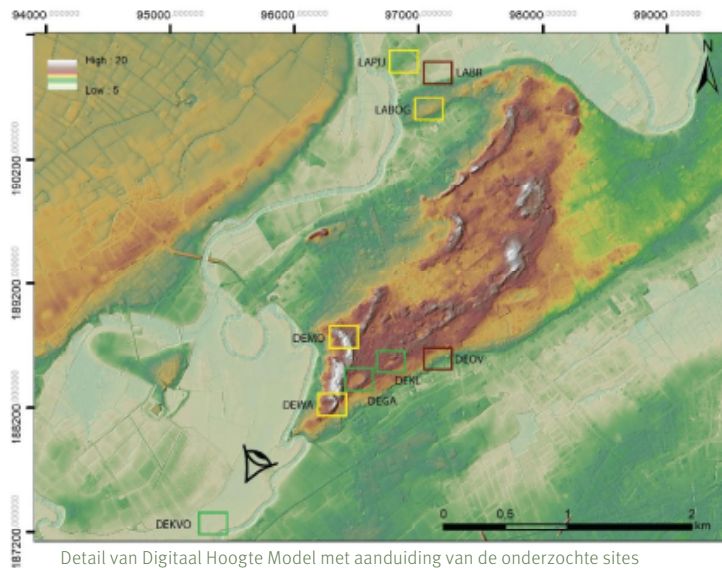
Erfgoed Deurle

De evolutie van het Leielandschap in Deurle, Latem en Deinze

Onderzoek als basis voor erfgoedzorg

Erfgoedzorg kent vele gezichten, dat bewijst de kandidatuur van Erfgoed Deurle. Deze lokale erfgoedvereniging van vrijwilligers nam de ambitieuze taak op zich om de ontstaansgeschiedenis te onderzoeken van het unieke landschap van duinencomplexen en duinpannes die we terugvinden op de oostelijke oever van de Leievallei in Sint-Martens-Latem en Deurle.

Als we de ontstaansgeschiedenis van ons landschap beter begrijpen, dan kunnen we er beter zorg voor dragen. Op die manier draagt wetenschappelijk onderzoek ook bij tot de zorg voor landschappelijk en houtig erfgoed.

Tijdens het veldwerk zijn verschillende sites onderzocht en bodemstalen genomen die, na labonderzoek, toelaten om het lokale landschap ten tijde van de eerste jager-verzamelaars op het einde van de laatste ijstijd (vanaf 14 600 jaar geleden) tot aan de eerste landbouwers (rond 6 300 jaar geleden) te reconstrueren.

Tijdens deze periode vonden er enkele belangrijke transformaties plaats in het Leielandschap, voornamelijk als gevolg van klimaatveranderingen. Dat waren onder meer de vorming van het duincomplex, de ontwikkeling van veen in de toenmalige moerassige dalbodems en depressies en de laatste natuurlijke wijzigingen in het verloop van de Leie. Op welke manier en wanneer dit echter heeft plaatsgevonden, was nog weinig bekend. Bovendien was er nauwelijks onderzoek gedaan naar de vegetatie in het Leielandschap tijdens deze periode en hoe deze in de loop van de tijd veranderd is.

Na deze grote landschappelijke veranderingen onderging het natuurlijke landschap verdere aanpassingen onder invloed van de mens, wat geleidelijk aan leidde tot het huidige cultuurlandschap.

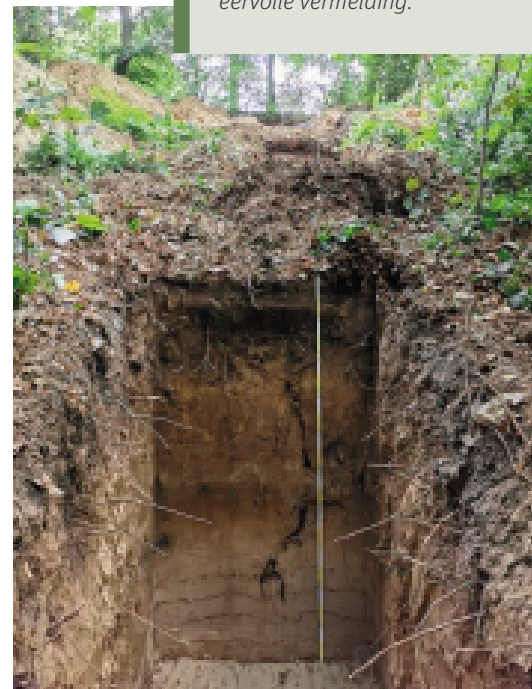
In het gebied van Sint-Martens-Latem zijn de hoogste en best bewaarde duinen van het Scheldebekken te vinden. Een hoge en intacte duin, zoals de Molenberg in Deurle, vormt een unieke casus om de ouderdom en de vorming van deze duinen te onderzoeken en kan dan ook beschouwd worden als waardevol erfgoed.

Erfgoed Deurle bracht een geïllustreerde brochure uit over het onderzoek en publiceerde haar bevindingen in nieuwsbrieven en vakliteratuur. Ze gaf verschillende lezingen en maakte zelfs een documentaire film waarin alle stappen van het project aan bod komen, van de staalafname en het labo-onderzoek, tot de grafische reconstructie van het landschap met projecties in Deurle, Latem en Deinze.

Oordeel van de jury

“Erfgoed Deurle heeft als lokale erfgoedvereniging een buitengewoon resultaat neergezet. De jury was onder de indruk van de diepgang en wetenschappelijke aanpak van dit onderzoek. De jury looft ook de manier waarop er breed werd gecommuniceerd over de resultaten van het onderzoek. Daarom krijgt het project van de jury een eervolle vermelding.”

Meer info

Wisselaere Goed · Lochristi

Een voorbeeldfunctie voor landbouwers

Wisselaere Goed is een historische hoevesite, waarvan de geschiedenis teruggaat tot de 15de eeuw. Het woonhuis en de boomgaard zijn omringd door een omwalling. De familie Pynaert, die sinds 2006 eigenaar is van het landgoed, zet zich in om de waardevolle historische landschapselementen te behouden en waar mogelijk zelfs te versterken. Dat is niet vanzelfsprekend, want de hoeve is een actief landbouwbedrijf.

Het historische poortgebouw en woonhuis zijn de enige historische gebouwen die de tand des tijds hebben doorstaan. Daarnaast is er het landschappelijk erfgoed, dat beter bewaard bleef, waaronder een onverharde dreef beplant met beuken en eiken. Voor het woonhuis staan nog drie gekandelaarde lindebomen, die als schaduwbomen zijn aangeplant. Naast het woenerf ligt de omwalde hoogstamboomgaard, afgeboord door knotwilgen. De familie Pynaert onderhoudt deze landschapselementen met zorg en zet actief in op herstelmaatregelen.

Bescheiden ingrepen met een grote impact

In 2008 werd in samenwerking met de landbouwdienst van de provincie Oost-Vlaanderen een deel van de hoogstamboomgaard vernieuwd. Een tweede deel van dit project was het aanplanten van nieuwe eiken aan de rand van omringende weilanden, langs een waterloop. Deze ingreep kaderde in een initiatief om landbouwbedrijven te begeleiden bij de landschappelijke integratie van hun bedrijfsomgeving. Deze herstellingrepen komen dus niet enkel de biodiversiteit en de erfgoedwaarde ten goede, ze zorgen ook voor het behoud van de kleine landschapselementen die onze rurale landschappen typeren.

Anderen inspireren

Het landbouwbedrijf is lid van het netwerk 'beleef de boerderij' van de provincie Oost-Vlaanderen, Plattelandsklassen en Melk4kids. Dit zijn allemaal initiatieven, gericht op scholen en kinderen om hen kennis te laten maken met de oorsprong van het voedsel. Tijdens zo'n klasbezoek wordt ook de nodige aandacht geschonken aan de unieke ligging en omringende natuur van het bedrijf. Het bedrijf nam ook al meerdere keren deel aan de moeder- en vaderdagactiviteit die door het netwerk wordt georganiseerd. Daarbij wordt specifiek gekozen om de bezoekers te laten picknicken tussen de hoogstamfruitbomen zodat ook externen kunnen genieten van het uitzicht en bijleren over houtig erfgoed.

De instandhouding van dit erfgoed, dat dagelijks onderhoud vereist, gebeurt volledig op eigen initiatief van de familie. Dit is een inspiratie voor anderen, want Wisselaere Goed is een groene oase in een landschap dat onder druk staat door oprukkende verstedelijking in de noordrand van Gent.

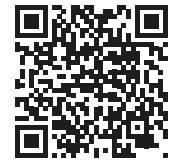
© Peter Esprit - nieuwsblad.be
www.nieuwsblad.be/cnt/blpes_20130208_001

Oordeel van de jury

“De inspanningen die de familie Pynaert dagelijks levert om het landschappelijk erfgoed op haar domein te bewaren zijn lovenswaardig. Het is een mooi en inspirerend voorbeeld van bescheiden ingrepen met een grote impact op de kwaliteit van ons landschap.”

Meer info

Natuurpunt Waasland

Redding van een 200 jaar oude kapelletjeslinde te Lokeren-Daknam

Oude bomen mag men niet verplanten

Het spreekwoord “Oude bomen mag men niet verplanten” kent men blijkbaar niet in Lokeren. Onder impuls van Natuurpunt vzw durfde een lokale bewonersgroep het aan om een bedreigde lindeboom van ca. 200 jaar oud te verplanten naar een nieuwe locatie, als laatste reddingspoging.

De gekandelaarde lindeboom stond al twee eeuwen op het kruispunt van de Heirlandstraat en de Braambessenstraat in Daknam. De boom is vermoedelijk ook een historische grensboom, want hij staat op een punt waar de kadastrale grens tussen Daknam en Lokeren een vreemde uitsprong maakt. Tegen de stam hangt ook een houten Mariakapelletje met een bijzondere vormgeving.

Onbekend is onbemind

Omwille van geplande wegenis- en rioleringswerken zou de boom worden geveld. De veteranboom had te lijden onder de gevolgen van een te krappe standplaats, droogte en strooizouten. Zoals de meeste veteranbomen was de boom volledig hol en zag hij er niet al te fraai uit. De gemeente beschouwde de boom daarom als einde leeftijd, maar de buurtbewoners zagen de erfgoedwaarde en het ecologisch belang van deze oude knar gelukkig wel in.

Op Wapenstilstand 2016 werd de boom, onder impuls van Natuurpunt, in allerijl door de buurtbewoners met man en macht verplant naar een nieuwe locatie in Daknam, ongeveer anderhalve kilometer verderop. Op zeer korte tijd werd de verplanting voorbereid en uitgevoerd, onder deskundige begeleiding van PAN Boombeheer, eveneens buurtbewoners. De wortelkruit werd eerst machinaal, en vervolgens handmatig uitgegraven. De plantput op de nieuwe locatie werd met evenveel zorg voorbereid en onder meer voorzien van marmmermeel als voedzaam mineraal. Alle werkzaamheden werden op één dag uitgevoerd. Ook het kapelletje werd gerestaureerd en teruggeplaatst aan de boom.

Eeuwig leven

Het is ondertussen opmerkelijk maar niet volledig verrassend om te zien dat de boom na de verplanting een hevige hergroei toont. Linde staat bekend als een boomsoort die bij wijze van spreken het eeuwige leven bezit, en dit zien we in de praktijk gebeuren. Dit zijn veteranobomen. Ze zijn hun volwassen stadium voorbij, maar door een aantal bijzondere eigenschappen zijn ze in staat om, soms na het verlies van een groot deel van de oorspronkelijke kroon, gewoon opnieuw te beginnen.

Deze dappere reddingsactie toont aan dat erfgoedzorg leeft bij de mensen. Verschillende buurtbewoners, leden van Natuurpunt, een lokale boomverzorger en een landbouwer met kraan werkten samen.

Dit markante verhaal illustreert ook passend de symbiose en tegelijk het spanningsveld tussen ecologie en erfgoedzorg. Er wordt namelijk bewust gekozen om het historisch snoei-beheer van de knotboom niet verder te zetten, maar nu vooral belang te hechten aan de ecologische waarde van deze veteranboom. De grensboom staat nu op zijn nieuwe locatie niet langer op de grens en mag daarom 'op pensioen'. Hopelijk kan de veterane lindeboom hier de komende 200 jaar ongestoord blijven staan.

Meer info

Bij Onroerend Erfgoed is de boom gekend als het landschappelijk element "Gekandelaarde kapellinde op kruispunt van wegen".

Oordeel van de jury

"Deze kandidatuur is een mooi voorbeeld van erfgoedzorg van onderuit, gedragen door de lokale gemeenschap. De burger geeft hier het goede voorbeeld van hoe ze met haar houtig erfgoed wil omgaan. De jury is onder de indruk van de spontane samenwerking die ontstond tussen buurtbewoners, landbouwers en een lokale boomverzorger en Natuurpunt vzw. Het verhaal van de kapelletjeslinde uit Daknam toont aan dat de uitzonderlijke waarden van veteranobomen nog vaak niet (h)erkend worden, en hun regeneratievermogen duchtig onderschat wordt."

Merelbeke

Inventariseren, inspireren en sensibiliseren

De gemeente Merelbeke, thuisbasis van winnaars van de vorige editie van de Erfgoedgoedprijs (2023 - Erfgoedgemeenschap), speelt ook op het vlak van houtig erfgoed een voorbeeldfunctie.

Voor het – grotendeels niet-beschermd – houtig erfgoed op het openbaar domein neemt de gemeente haar verantwoordelijkheid om dit, waar mogelijk, te behouden en onderhouden. Tegelijkertijd stimuleert ze privé-eigenaren via sensibilisering en een subsidie om ook hun erfgoedbomen en struiken te verzorgen. De gemeente Merelbeke faciliteerde de inventarisatie en waardering van houtig erfgoed op haar grondgebied, die was aangevat in 2011 op initiatief van de toenmalige Erfgoedcommissie en Milieuraad. Ze organiseerde verschillende publieksmomenten. Houtig erfgoed werd gekozen als thema voor Erfgoeddag en er kwam een tweeledige tentoonstelling onder de titel 'Merelbeekse stambomen en boomstammen', waaronder een foto-expo. Er werden ook een lezing en gidsbeurten georganiseerd. Om deze campagne een duurzame toekomst te bieden werd het houtig erfgoed in kaart gebracht en zichtbaar gemaakt via de website van de gemeente Merelbeke. Via dezelfde weg kan men ook de subsidie aanvragen voor onderhoud van houtig erfgoed.

Alles begint bij inventariseren

In 2011 startten leden van de toenmalige Erfgoedcommissie en Milieuraad, de inventarisatie van bomen op privédomein. Ze werden hiervoor bijgestaan door landschapsdeskundige Geert Van der Linden. Een gemeentelijke lijst van 104 bomen met erfgoedwaarde werd in 2014 aan het gemeentebestuur voorgelegd en goedgekeurd. Het betreft bomen op zowel openbaar terrein als op privéterrein.

Alle privé-eigenaars werden individueel aangeschreven om hen te wijzen op het waardevolle karakter van het houtig erfgoeditem op hun domein. Er werd hen ook de mogelijkheid geboden om, gratis, een metalen kenteken te laten aanbrengen op deze geselecteerde boom.

Erfgoeddag 2015

Om de gemeentelijke actie verder onder de publieke aandacht te brengen en om boomeigenaars verder te sensibiliseren om zorg te dragen voor het waardevolle erfgoed op hun domein, werd 'houtig erfgoed' gekozen tot invulling van Erfgoeddag 2015 met thema 'Erf!'. Met dit thema had organisator Erfgoeddag namelijk voor ogen te benadrukken dat ieder van ons erfgenaam is van onschatbare rijkdommen die ons werden nagelaten en dat 'die erfenis alleen maar in waarde [groeit] als we ze delen met anderen'.

In de pastorie van Munte werd door de toenmalige gemeentelijke dienst erfgoedprogrammatie i.s.m. Werkgroep Erfgoed Flora en vzw de Munteaar een tweeledige tentoonstelling georganiseerd onder de titel 'Merelbeekse stambomen en boomstammen'. Het luik 'Merelbeekse boomstammen' toonde kunstfoto's van Roel Jacobs, een beeldend kunstenaar en fotograaf die – met de gemeentelijke bomenlijst in de hand – de markantste bomen in Merelbeke op kunstzinnige wijze in beeld bracht.

Erfgoedonderzoeker Koen Himpe en boomverzorger Erik Imschoot gaven een lezing over houtig erfgoed. Een speciale uitnodiging ging naar de privé-eigenaars van waardevolle bomen, die op het eind van de lezing ook een nieuwe 'boomwijzer' in ontvangst mochten nemen. Deze, voor de gelegenheid uitgewerkte, toeristische fietskaart zet markante bomen en bouwkundig erfgoed in de kijker.

Op Erfgoeddag zelf maakten gidsbeurten en een demonstratie in 'klimtechnieken' en 'standplaatsverbetering' van een veterane beuk bij de pastorie van Munte het plaatje compleet.

De daad bij het woord voegen

De meeste houtige beplantingen met erfgoedwaarde hebben geen beschermd statuut. Behoud en onderhoud is volledig afhankelijk van de goodwill van private eigenaars. Om hen te ondersteunen werkte de gemeente een subsidiereglement uit waarmee de eigenaars een gratis boomveiligheidscontrole kunnen aanvragen en een subsidie van 75% voor onderhoudsnoei, standplaatsverbetering, e.d.

De gemeentelijke lijst vond haar neerslag in de inventaris van het agentschap Onroerend Erfgoed, dat de meest waardevolle bomen opnam in zijn inventaris. De gemeentelijke lijst is raadpleegbaar via de gemeentelijke website, waar men ook de subsidie kan aanvragen:

Oordeel van de jury

"Het traject dat de gemeente Merelbeke de voorbije jaren gelopen heeft inzake het uitwerken van een beleid rond houtig erfgoed is een voorbeeld voor andere gemeenten. De jury waardeert de inspanningen die het bestuur levert om de private beheerders van houtig erfgoed te sensibiliseren, en vindt het knap dat de gemeente daarin ook financiële ondersteuning voorziet. Zo voegt ze de daad bij het woord. De vele publieksactiviteiten hebben houtig erfgoed in Merelbeke letterlijk en figuurlijk op de kaart gezet."

Groendienst Stad Gent

Genetisch erfgoed: herontdekte fruitboomrassen op de Bijloke

Stad Gent heeft een lange geschiedenis. Dat uit zich in een wonderlijk patrimonium van uitzonderlijk erfgoed dat jaarlijks meer dan een miljoen bezoekers naar de stad lokt. Maar niet alle erfgoed is monumentaal en prominent aanwezig. Soms verbergt het zich in de uithoeken van de stad, op verborgen plekjes, klaar om ontdekt te worden door een argeloze voorbijganger.

Een eeuwenoude boomgaard

De Bijloke en het Lousbergspark zijn perfecte voorbeelden hiervan. Het zijn twee sites met een rijke historiek, beide met een oorsprong in religie en zorg. Beide parken herbergen ook oude fruitbomen. De boomgaard op de Bijloke is een relict van meer dan drie eeuwen oud. De bomen trokken al snel de aandacht vanuit de Groendienst. Na onderzoek bleek dat de rassen niet thuis te brengen waren binnen de gekende soorten. Met hulp van externe specialisten werd gepoogd de variëteiten op naam te brengen en dit op basis van vorm, geur en kleur. De Nationale Boomgaardenstichting en het Centre de Recherche Agronomiques van Gembloux werden hierbij betrokken. Ook zij slaagden er niet in een perelaar in het Lousbergspark te determineren. Het blijkt hier om een uniek exemplaar te gaan dat nergens in bestaande collecties aanwezig is. Over enkele andere fruitsoorten heerst nog grote onzekerheid.

Dit gegeven zorgt ervoor dat het ILVO (Instituut voor Landbouw, Visserij en Voedingsonderzoek) ingeschakeld wordt en zij stellen een unieke 'vingerafdruk' op van een appelboom op de Bijloke en de perenboom van het Lousbergpark. Uiteindelijk wordt ook deze 'vingerafdruk' niet teruggevonden in de databank met 1 500 rassen en variëteiten. De appelboom en de perenboom zijn dus unieke 'relicten', variëteiten die uit de handel verdwenen zijn, maar die hebben standgehouden op de Bijloke en in het Lousbergpark.

De herontdekte peer wordt 'Ana-Moira' gedoopt, de appel is voortaan bekend als 'Bronzé de Gand'.

Uniek erfgoed in stand houden

Stad Gent wil de verloren gewaande variëteiten opnieuw onder de aandacht brengen en het unieke genetisch materiaal behoeden voor de tand des tijds. De bomen houden voorsnog goed stand. Dat duidt op genetisch materiaal dat lokaal goed gedijt en aangepast is aan de bodem en het klimaat en mogelijk resistent is tegen ziekten. Mochten de moederbomen het begeven, verdwijnt mogelijk ook een volledige variëteit. Een klap voor de lokale biodiversiteit en de erfgoedwaarde van de site.

Na de herontdekking van de fruitrassen besloot Stad Gent dan ook om dit unieke genetisch materiaal te vermeerderen. Fruitspecialisten snoeiden op deskundige wijze de oude exemplaren om de groei van nieuwe twijgen uit slapende knoppen te stimuleren. De Groendienst plantte jonge hoogstam Malus en Pyrus-variëteiten in de boomgaard. Deze bomen moesten fungeren als onderstam voor het enthout.

In het volgende groeiseizoen ontstonden stevige jonge 1-jarige twijgen die dienst deden als enthout. Het enthout van de oude rassen werd geoogst en kruin van de recent aangeplante appel- en perenbomen omgeënt naar de herontdekte variëteiten. Het omenten in situ kende echter een wisselend succes. Het proces werd bemoeilijkt door droge zomers en de grote druk op de locatie door bezoekers en evenementen.

Stad Gent opteerde daarom voor een alternatieve werkwijze. Er werd nieuw enthout geoogst. De jonge bomen werden echter niet langer ter plaatse opgekweekt, maar vonden onderdak bij Pomko vzw (Pomologisch Kollektief) die de kwetsbare planten kan omringen met de nodige zorg. Waar kunnen ze beter zijn dan bij Pomko, dé erfgoedbewaarders van fruit, die gespecialiseerd zijn in fruitkundig cultuur-historisch onderzoek, inventarisatie, kweek en aanplant. De jonge bomen die momenteel bij Pomko opgekweekt worden, komen ter beschikking in het najaar van 2025 en zullen worden aangeplant in de boomgaard van de Bijloke en mogelijk ook andere Gentse (erfgoed)sites.

Gentenaren die zin hebben om de oude rassen te proeven, hebben geluk. Het Lousbergspark en de Bijlokesite maken immers deel uit van de 30 officiële plukplekken in Gent, waar buurtbewoners gratis fruit mogen rapen of plukken.

De Bijloke (Ferrariskaart)

De boomgaard bevindt zich ten oosten van de kloostergebouwen.

Stadoudre fruitbomen ontdekt in Lousbergspark en Bijloke

Geënt in Gent: vergeten peren

De Bijloke is een erfgoedlocatie in Gent, België. Het is een van de meest historische en cultureel belangrijke locaties in de stad.

Oordeel van de jury

“Het is fantastisch dat een stedelijke groendienst zich buiten haar standaard werking inzet voor het behoud van uniek houtig erfgoed. Stad Gent wil de verloren gewaande variëteiten opnieuw onder de aandacht brengen en het unieke genetisch materiaal vrijwaren. Dit is genetisch materiaal dat lokaal goed gedijt en aangepast is aan de bodem en het klimaat. Het project toont het belang aan van de samenhang tussen bouwkundig en landschappelijk erfgoed, of hoe het houtig erfgoed het verhaal van de Bijlokesite sterker maakt, en omgekeerd.

De Groendienst laat zich bijstaan door fruit-experten die workshops geven en zo de kennis van haar eigen personeel vergroot. Wanneer een eerste ent-campagne mislukte, heeft men doorgezet en een andere piste bewandeld. Dit toont volharding. De enten worden verwacht in najaar 2025. De jury hoopt op een vruchtbaar resultaat!”

Wist je dat de Provincie Oost-Vlaanderen ook een eigen entenproject heeft?

We geven veteranenbomen een tweede leven door unieke en bedreigde bomen te vermeerderen (door ze te enten, te stekken, te oculeren, enz). Vervolgens planten we deze nakomelingen opnieuw aan op (erfgoed) locaties. Op die manier blijft dit waardevolle genetisch erfgoed bewaard.

Meer info: www.oost-vlaanderen.be/erfgoedbomen

Colofon

Uitgegeven in opdracht van de deputatie van de Provincie Oost-Vlaanderen

An Vervliet, beleidsverantwoordelijke
Directie Erfgoed en Erfgoedsites, dienst Erfgoed
Anneke Lippens, directeur
Daan Declercq, Nele Bogaert en Jo Rombouts, redactie

Marleen Houthoofd en Hilde De Mulder, logistieke ondersteuning
Ann Huyghe, grafische vormgeving

Samenstelling van de jury
Jo Rombouts (voorzitter ad interim), Veerle Van Eetvelde, Nele Vanmaele, Frank Gelaude en Tom Joye

Teksten
Daan Declercq

Wie meent rechten te kunnen doen gelden,
wordt verzocht zich tot de genomineerde te wenden.

D/2024/1933/15

